

СИНТАКСИЧНІ ВИЯВИ ЕКСПРЕСИВНОСТІ В ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ (НА МАТЕРІАЛІ ВИСТУПІВ В.КЛИЧКА)

Мамот Олександра Сергіївна, студентка IV курсу (групи УМЛБ-1-20-4.0д.) спеціальності 035 «Філологія» Факультету української філології, культури і мистецтва Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

Науковий керівник: Вінтонів М. О., доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови Київського столичного університету імені Бориса Грінченка.

У статті здійснено спробу проаналізувати мовні конструкції на позначення експресивності в політичному дискурсі. Наголошено про те, що експресивність має зв'язок з емоційністю, але не тотожна їй. Досліджено функційне значення експресивних синтаксичних конструкцій, а також з'ясовано функційно-комунікативні вияви засобів експресивного синтаксису в політичному дискурсі.

Ключові слова: експресивність, політичний дискурс, емоційність, синтаксичні конструкції, емотивність.

Поняття «експресивність» є одним з основних об'єктів під час вивчення функційності української мови. Сучасне мовознавство намагається встановити межі щодо поняття експресивності в мові та мовленні. Тому варто звернути увагу, які мовні знаки свідчать про наявність експресивності в політичному тексті та за якими критеріями їх можна згрупувати, аби вивести загальні правила.

Мета статті – проаналізувати синтаксичні конструкції на позначення експресивності в українському політичному дискурсі.

На сьогоднішньому етапі розвитку мови наявна безліч дефініцій на позначення поняття «експресивності». Загалом експресивність розглядають як засіб, який надає мовленню виразності. Поняття експресивність має зв'язок з емоційністю. Дослідниця С.Я. Єрмоленко зазначає: «Емоційне в мові завжди є експресивним, але не кожне експресивне явище належить до емоційних» (Українська мова, 2004: 170). Емоційне – це додатковий компонент до нейтрального значення слова, яке виражає гнів, смуток, печаль, радість тощо. Варто розуміти, які мовні знаки або конструкції допомагають окреслити межі поняття «експресивності», оскільки кожна лексична конструкція або окрема лексема може лише номінативно виражати експресивність і не відображати почуття суб'єкта. Експресивне варто диференціювати від стилістично забарвленого, оскільки відхилення від нейтральної норми ще не є показником суб'єктивних почуттів мовця.

У лінгвоукраїністиці поняття експресивності в різних аспектах проаналізовано в працях таких вчених, як І.Р. Вихованець, М.О. Вінтонів, А.П. Грищенко, К.Г. Городенська, Н.В. Гуйванюк, А.П. Загнітко, М.І. Степаненко, Л.В. Шитик та ін.

Ставлення науковців до експресивно-емоційної функції досить неоднозначне, оскільки поняття емоційності має суб'єктивний характер і виражає особисте ставлення мовця до дійсності.

Категорія експресивності має різні тлумачення на різних рівнях мовної системи. Експресивність тісно пов'язана з емоційністю, але не тотожна їй. На синтаксичному рівні ці відмінності розмежовують формою вираження. Емоційність розглядається як явище усної форми комунікації, де мовець виражає свої бажання та настрої без наміру подальшого впливу на адресата. Експресивність трактують як навмисний вплив, що може виражатись як в усній, так і в письмовій формі.

Експресивно-емоційна функція покликана, щоб виражати емоційне ставлення мовця до предмета мовлення. Якщо вираження емоцій здійснюється з певною метою, то в такому випадку проявляється емотивна функція, яка притаманна мові діячів політики. Вираження експресивного в цьому випадку полягає в приверненні уваги, тому експресивні конструкції в політичному дискурсі мають на меті спонукати до думок та дій. Можна виокремити такі експресивні конструкції:

– нейтральні (звичайний виклад інформації): *В цьому році ми вже будемо поступово запускати станції...* (Фабрика новин. – 07.02.2020);

– експресивні (мають підвищену емоційну тональність): *Питання в тому...Хто винен в тому, що відбулось, що загинули люди? Сторож. Керівник закладу. Район. Місто. Хто винен? І зверніть увагу, в цьому всьому ніхто жодного разу не згадав тих людей, які запустили цю ракету, які принесли смерть* (LB live. – 14.07.2023).

Науковці послуговуються двома критеріями, які допомагають визначити синтаксичну конструкцію як експресивну. Перший критерій – це наявність у синтаксичній конструкції ефекту виразності, а також її можливість впливати на адресата. Другий критерій стосується питання синтаксичної будови. За першим критерієм науковці поділяють речення на нейтральні та окличні. Від емоційного навантаження речення залежить логіко-синтаксична членованість. У мовленні політичного дискурсу зафіксовано, що двоскладні речення частіше бувають неокличними на відміну від номінативних. За другим критерієм дослідники виокремлюють такі синтаксичні конструкції:

- парцельовані конструкції;
- сегментовані конструкції;
- лексичний повтор із синтаксичним поширенням;
- питально-відповідні конструкції в монологічному мовленні;
- ланцюжки номінативних речень;
- вставні конструкції;
- експресивно-стилістичне розташування слів;
- приєднувальні конструкції;
- неповні речення;
- називний теми.

Н.В. Кондратенко зазначає, що найпродуктивнішими стали такі явища: «розчленовування висловлення» – членування тексту на інтонаційно завершені

відрізки; «зростання кількості називних речень». Такі явища парцеляції набувають популярності, оскільки тенденції розмовної мови активно інтегруються в письмове мовлення.

Разом з парцеляцією виокремлюють сегментацію. Найпоширенішою сегментованою конструкцією є називний теми, специфіка якого полягає у використанні подвійного підмета, тобто в першому реченні позначають об'єкт розмови, а в наступному реченні назву об'єкта або повторюють, або замінюють особовим займенником: *Тому що сьогоднішня влада і реформа – це дві речі, які не..., вже час показав, вони не співпадають. І вони можуть робити реформи для купки людей, які покращують свій фінансовий стан, а не для країни...* (5 канал. – 09.01.2014) / *Ми ще раз закупаємо двісті автобусів. <...> Нових, сучасних, з низькою підлогою, з кондиціонуванням, з відеоспостереженням, з системою wi-fi, найсучасніші автобуси* (Фабрика новин. – 07.02.2020).

У політичному дискурсі мовці послуговуються простими реченнями. Політики спрощують структуру, таким чином інформація членується на короткі конструкції, які послідовно доповнюють одна одну. Членування та спрощення синтаксичних структур дає можливість не нашаровувати багато думок в одному реченні і легше подавати відомості, уникаючи непорозуміння з боку адресатів. Короткі речення найкраще сприймаються слухачами, оскільки ті можуть послідовно вибудовувати причинно-наслідкові зв'язки.

Багато науковців (М.О. Вінтонів, Ю.В. Мала та ін.) досліджували питально-відповідні конструкції в монологічному мовленні: *Ми можемо це зробити, і зробити додаткові ліжка, але ключове питання, де ми візьмем лікарів?* (Радіо Свобода. – 30.10.2021).

Важливими засобами експресії на рівні синтаксису є зміна порядку слів, використання еліптичних конструкцій та повторів. Повтори використовують із метою створення емоційного напруження, аби виокремити/висвітлити ту чи іншу дію або об'єкт: *Але ми намагаємось для того, щоб на весні бій пройшов в місті Києві на Олімпійському <...> Намагаємось все для того, щоб нашого вітчизняного спортсмена підтримував стадіон, підтримували українці, і бій пройшов у Києві, але поки що зарано про це говорити* (Радіо Свобода. – 30.10.2021) / *Вони надавали списки, надавали адреси, які ми вносили до карти укриттів. І вони ж також подавали заявки на гроші, які їм потрібно для облаштування* (LB live. – 14.07.2023).

У політичному дискурсі трапляються речення питально-розповідні, питально-спонукальні, риторичні тощо. Основні функції політичного тексту – інформативна та спонукальна. Кожне звернення має на меті повідомити слухача та сприяти потрібній реакції. Політичні тексти популяризують ту чи іншу думку, закріплюють в свідомості адресата основні тенденції і сприяють посиленню зацікавленості щодо суспільних питань.

Мові Віталія Кличка притаманні риторично-питальні, окличні та розповідні речення:

– окличні: *Деякі політики кажуть, що ми готові розгорнути шпиталі, готові приймати в Палаці спорту чи Виставковому центрі! Готові то готові!*

(Радіо Свобода. – 30.10.2021) / *Я взяв це завдання! Я це завдання виконаю!* (Фабрика новин. – 07.02.2020);

– риторично-питальні: *Я хочу звернутись зараз до киян, які нас чують. Ви хочете обирати очільника міста? Чи ви згодні з тим, що його будуть призначати зверху?* (Радіо Свобода. – 05.06.2021);

– розповідні: *Наші лікарні готові. Ми готувались до наступної хвили, і експерти вірусологи казали, що восени ця хвиля буде* (Радіо Свобода. – 30.10.2021).

Розповідні речення мають оцінний аспект у тих випадках, коли політик повідомляє свою думку: *Те, що ми бачимо зараз, я не можу назвати демократією. Це пахне вертикаллю та авторитаризмом* (LB live. – 14.07.2023) / *Я переконаний в тому, що нам потрібно переходити до європейської системи, яка виключає таку, знаєте, адміністрацію* (Радіо Свобода. – 23.06.2023). У деяких висловах політика присутнє звуконаслідування, що додає звичайним реплікам експресивного забарвлення: *В цьому напрямку я можу сказати виключно „ай-яй-ай”* (Радіо Свобода. – 23.06.2023). Звуконаслідування найбільш притаманне усному мовленню, оскільки ми аналізували письмові тексти виступів В. Кличка, цим можна пояснити, чому нами не було зафіксовано такого стилістичного прийому.

Продуктивним є використання ланцюгів номінативних речень та еліпсиси, що надають мовленню ритмічності. Завдяки нашаруванню лексем, текст політика набуває переконливості, створює відчуття масштабності питання, про яке йдеться: *Хто винен в тому, що відбулось, що загинули люди? Сторож. Керівник закладу. Район. Місто. Хто винен?* (LB live. – 14.07.2023).

В. Кличко не активно послуговується безособовими, інфінітивними та неозначено-особовими реченнями, але коли такі трапляються, то зміщають фокус із діяча на саму дію (*Десятки років не вкладались кошти в цю галузь*) або допомагають політику уникнути зайвої відповідальності: *Перевірки проходили, зауваження постійно робились...* (Радіо Свобода. – 23.06.2023).

У розмовній структурі мовлення В. Кличка присутні слова-звертання, повтори слів, розрив речень вставними конструкціями, приєднувальні та парцельовані конструкції: *І в цих умовах я хочу ще раз подякувати, **вже зараз напружено лікарі працюють**, ми всім чим можемо забезпечили, всім необхідним* (Радіо Свобода. – 30.10.2021) / *Якщо вони не будуть зроблені в майбутньому, **це в цьому році**, це вже буде мати не дуже добрі наслідки для тих, хто підсумки не зробив* (Фабрика новин. – 07.02.2020). Така непослідовність наближає текст до реального мовлення. Варто зазначити, що вставні конструкції, які обривають речення, порушують основну думку повідомлення. Разом із тим вставні конструкції дають змогу мовцю акцентувати на своїй чіткій позиції/ переконати в достовірності власної інформації: *...я прийняв для себе рішення так – я буду балотуватись на посаду президента України, тому що нам потрібно, **вкрай потрібно**, змінити ситуацію в країні* (5 канал. – 09.01.2014) / *Але, **якщо відверто**, повне кільце, щоб побудувати, ну...**давайте прямо казати**, при наявності фінансування це приблизно п'ять років* (Фабрика новин. – 07.02.2020).

Активно вживаними в мовленні В. Кличка є дієприслівникові звороти, одні з яких підкреслюють уважне ставлення мовця до інтерв'юера, інші акцентують на предметі розмови: *...розуміючи цю ситуацію, в якій знаходиться країна, провівши консультації з громадкістю, з людьми, з спортивними організаціями, я прийняв для себе рішення* (5 канал. – 09.01.2014) / *І в цьому випадку, відповідаючи ще раз на Ваше питання, зняти з голови КМДА, якщо хтось прийме таке рішення, воно буде абсолютно незаконно* (Радіо Свобода. – 23.06.2023).

У зверненнях політика наявні такі вставні конструкції: «я вважаю/ на мою думку/ я впевнений», аби наголосити та відокремити власну позицію, позитивно налаштувати слухачів, переконати в готовності до дій: **Я переконаний в тому, що нам потрібно переходити до європейської системи, яка виключає таку, знаєте, адміністрацію** (Радіо Свобода. – 23.06.2023) / **Я розумію, що це дуже велике завдання, я розумію, що багато знайдеться людей, які скажуть «можливо-неможливо». Я впевнений в тому, що потрібно брати на себе відповідальність, впевнений в тому, що потрібно брати завдання і працювати наполегливо...** (5 канал. – 09.01.2014) / **Я не перекладаю ні в якому разі відповідальності, але це прописано, те, що об'єкти укриття, вони лежать в площині, по-перше, військової адміністрації і районів міста...** (LB live. – 14.07.2023).

Одним із прийомів, яким досягається вираження експресії в тексті, є використання неповних (власне-неповних та еліптичних) речень. Еліптичні речення мають свою відмінність від неповних, оскільки в неповних реченнях пропущений один або декілька членів речення, які можна встановити з попередніх речень. Нами зафіксовано таке вживання неповних речень під час інтерв'ю В. Кличка: – *Знаєте, хто допоміг? – Хто? – Кияни* (Фабрика новин. – 07.02.2020) / *Всі їдуть через Київ. Сорок відсотків транзитного транспорту* (Фабрика новин. – 07.02.2020) / *Сімдесят п'ять мостів в місті Києві в предаварійному стані. Три з яких в аварійному* (Фабрика новин. – 07.02.2020) – в другому реченні відсутнє дієслово «перебувають».

Експресивність – засіб, який надає виразності мовленню. Вивчення різновидів мовних конструкцій на позначення експресивності важливо як для аналізу українського політичного дискурсу загалом, так і для розуміння ідіостилю окремого політика зокрема.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Українська мова: Енциклопедія / редкол.: В.М. Русанівський (співголова), О.О. Тараненко (співголова), М.П. Зяблюк та інші. Київ: «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2004. 824 с.
2. Вінтонів М.О., Вінтонів Т.М., Мала Ю.В. Синтаксичні засоби експресивізації в українському політичному дискурсі. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2018. 336 с.

3. Вінтонів М.О. Нечленовані речення в сучасній українській мові: статус, функції. *Мовознавчий вісник: збірник наукових праць*. Черкаси, 2008. Випуск 6. С. 44–48.

4. Вінтонів М.О. Функціонально-граматичні та комунікативні вияви парцельованих та приєднувальних конструкцій. *Лінгвістичні студії: збірник наукових праць*. Донецьк: ДонНУ, 2003. Вип.11. Ч. 1. С. 124–129.

5. Мацько Л.І., Сидоренко О.М., Мацько О.М. Стилїстика української мови. Київ: Вища школа, 2003. 462 с.

REFERENCE

1. *Ukrainska mova: Entsyklopediia* / redkol.: V.M. Rusanivskiyi (spivholova), O.O. Taranenko (spivholova), M.P. Ziabliuk ta inshi. Kyiv: «Ukrainska entsyklopediia» im. M.P. Bazhana, 2004. 824 s.

2. Vintoniv M.O., Vintoniv T.M., Mala Yu.V. Syntaksychni zasoby ekspresyvizatsii v ukrainskomu politychnomu dyskursi. Vinnytsia: TOV «TVORY», 2018. 336 s.

3. Vintoniv M.O. Nechlenovani rechennia v suchasni ukrainskii movi: status, funktsii. *Movoznavchyi visnyk: zbirnyk naukovykh prats*. Cherkasy, 2008. Vypusk 6. S. 44–48.

4. Vintoniv M.O. Funktsionalno-hramatychni ta komunikatyvni vyiavy partselovanykh ta pryiednuvalnykh konstruksii. *Linhvistychni studii: zbirnyk naukovykh prats*. Donetsk: DonNU, 2003. Vyp.11. Ch. 1. S. 124–129.

5. Matsko L.I., Sydorenko O.M., Matsko O.M. Stylistyka ukrainskoi movy. Kyiv: Vyshcha shkola, 2003. 462 s.